

Biskop Niels Skave i Roskilde og Sorø kloster.

af

Johs. Lindbæk.

I Roskilde domkirke opbevares endnu et middelalderligt skjold med familien Skaves våben. Skjoldet kunde have tilhørt familiens eneste gejstlige medlem, biskoppen i Roskilde Niels Skave, og at et sådant krigsvåben gemmes i en fredelig kirke, kunde da være symbolsk både for Roskildes katolske biskopper i almindelighed, disse fornemme herrer, hvis rigdom ikke stod meget tilbage for kongens, og som kunde omgive sig med et følge på 200 væbnede svende, og særlig for Niels Skave selv. Han er den mest stridslystne af sin samtids biskopper, selv om det i reglen ikke er med sværdet, men med pennen, han kæmper; han er ikke bange for at gøre sig til uven både med kongen og dronningen, med adelen og sit stifts klostre. For så vidt kan han nok minde om sine henfarne kaldsfæller i det 13. årh. Men tiderne var forandrede, kongemagten var voxet og ligeledes trangen til ro og fred. Og derfor fører de stridigheder, som han i hele sin bispetid er indviklet i, kun til tab på alle kanter, og han går i sin grav som en slagen mand.

Niels Skave var søn af landsdommeren Niels Jensen Skave til Eskildstrup og Dorothea Herlufsdatter Snekken.

Efter faderens død blev moderen gift med Claus Daa til Ravnstrup, med hvem hun havde flere børn, blandt andre sønnerne Søren og Jakob (Joakim) og datteren Margrethe, der var gift med landsdommeren Henrik Meinstrup. Biskoppen følte sig altid meget nær knyttet til disse halvbrødre og anvendte dem som sine lensmænd. Jakob Daa skulde egentlig have været gejstlig og studerede både i Rostock og Greifswald, men det sidste sted var han så uheldig at være med til at dræbe en medstuderende (1476), og dette lille uheld var nær kommen ham dyrt til at stå; han blev fængslet og slap kun ud ved kong Kristierns hjælp¹⁾. Muligvis har dette gjort ham ked af den gejstlige løbebane; han giftede sig i al fald senere.

Niels Skave selv træffes vistnok første gang 1470 som kannik i Roskilde, i besiddelse af et af de mindre præbender. Allerede nu viser sig hos ham den proceslyst, der er et af hans mest fremtrædende karaktertræk, en lyst, som han for resten delte med mange af sine samtidige. En af kapitlets ældre kanniker, Jep Pedersen, havde for mere end 20 år siden (1448) opnået det kanonikat, som biskop Oluf Daa havde haft før sin udnævnelse. Efter mange års forløb var Jep Pedersen (1466) bleven afsat af kapitlet, men kongen anstrængte sig ivrigt for at få ham genindsat, og det ser ud til, at dette endelig lykkedes²⁾. Men kun et par år efter opdagede Niels Skave, at hr. Jep ikke, som han burde, havde faaet besiddelsen af sit kanonikat stadfæstet af paven; han benyttede sig af denne forglemmelse og opnåede pavebrev på Jep Pedersens præbende, medens halv-

¹⁾ Kirk.-Saml. 4. R. VI, 359.

²⁾ Lindbæk, Pavernes forhold til Danmark, 216 f.

broderen Jakob Daa rykkede op i hans eget. Følgen blev da en proces mellem Niels Skave og Jep Pedersen, men det er ikke sandsynligt, at Niels opnåede noget trods gentagne anstrængelser. 1474 sad han endnu kun inde med et af de mindre præbender¹⁾.

Niels Skave havde efter tidens skik også sine garn ude til andre sider. 1472 skaffede han sig Bjerreby sogn på Tåsinge, som han muligvis også kom i besiddelse af²⁾. Meget mindre heldigt gik det derimod, da han bestræbte sig for at blive dekan i Lund, efter at ærkebiskop Tuves broder Laurids Nielsen (Juul) var død. Her havde han den tort, at hans halvbroder Jakob Daa optrådte som konkurrent, og med en dags mellemrum skaffede brødrene sig pavelige bevillinger på det samme embede. Alligevel blev det ikke nogen af dem, men derimod kongens kansler Jens Pedersen, der blev dekan. Der spores nogen uvilje mellem brødrene i den anledning, men den blev ikke af varighed³⁾.

Fra nu af forsøgte Niels Skave ikke mere på at drive embedspolitik på egen hånd, det havde vist sig at være en altfor usikker vej til forfremmelse. Han valgte den klogere fremgangsmåde at give sig i tjeneste hos kongen. Kong Hans valgte ham til sin kansler, og da provstiet i Viborg blev ledigt ved Hartvig Juels valg til biskop i Ribe (1483), tildelte kongen, der havde patronsretten, Niels Skave dette embede, og paven gav sin

¹⁾ Utr. pavebreve af 4. april 1470, 2. jan., 25. maj, 25. aug. 1471, 13. okt. 1472, 3. april 1473, 14. jan. 1474.

²⁾ Utr. pavebrev af 22. maj 1472.

³⁾ Utr. pavebreve af 7., 10., 11. og 14. jan. 1474. Lindbæk, 211 f. — Da Niels Skave 1474 rykkede op i Jakob Jensen (Quitows) præbende, blev det ikke Johan Daa, men Otto Foged, der kom til at arve hans eget præbende.

stadfæstelse. Helt uforstyrret blev besiddelsen dog ikke, da embedsjægeren Markvard Poiske også havde skaffet sig pavebrev på provstiet, men denne gang slap Niels Skave bedre fra den uundgåelige proces. Han havde kongens gunst, medens hans modpart måtte søge at få kongens patronatsret ophævet, hvilket ikke var nogen let sag; desuden blev hr. Markvard greben i falske opgivelser af embedets indtægter, og de pavelige auditører dømte til fordel for Niels Skave. Denne har derfor sikkert nok kunnet holde fast ved provstiet, og heldigere end de fleste slap han tidlig ud af processen ved at blive biskop. Hans modstander kom ikke engang til at arve provstiet efter ham¹⁾.

Kapitlet i Roskilde havde skaffet kong Kristiern mange bryderier ved flere gange at gøre bestemt front mod ham, og det var derfor naturligt, at kong Hans anstrængte sig for, at han på bispestolen kunde få en mand, der helt vilde være ham til vilje. Da derfor provsten i Slesvig Enwald Søvenbroder 1485 blev sendt til Rom, skulde han fremfor alt søge at udvirke, at paven reserverede sig besættelsen af Roskilde bispestol, for at kapitlet ikke kunde gøre en for kongen ubehagelig brug af sin valgret. Paven handlede efter ønske, og skønt kapitlet ikke var meget villigt, måtte det dog finde sig i at anerkende Niels Skave som biskop²⁾.

Når kong Hans gjorde sig så store anstrængelser, må han have ventet, at den nye biskop skulde blive ham en god og lydige tjener. Men det var lige det modsatte, der blev tilfældet. Niels Skaves gamle stridslust blussede

¹⁾ Utr. pavebreve af 31. maj og 6. juni 1483, 26. nov. 1484, 30. juli og 7. nov. 1485. Lindbæk, 195, 235 f.

²⁾ Lindbæk, 99 f., 213.

op igen, og han var nu ustandselig optaget af kævlerier til alle sider. Traditionen i Roskilde, gengiven hos Poul Helgesen, har haft alt andet end ret i at sige, at hans sind i høj grad var prydet af barmhjærtighed og mildhed¹⁾, og den karakteristik, han selv under processen med Sorø kloster lader sin prokurator give sig, at han var en „mild, venlig og samvittighedsfuld mand, som det var let at komme ud af det med“, er ikke synderlig mere træffende.

I november 1485 havde paven udnævnt Niels Skave til biskop, og allerede næste år er han i strid²⁾ med dronning Dorothea om omfanget af bispestolens fjerdedel i Roskilde by, en strid, der varede i al fald til 1487. 1487—88 er han i proces med Antvorskov, 1489—93 med Sorø, og at kongen i de samme år må have nærret mistro til ham, viser sig ved, at han er den eneste af landets biskopper, der påny må aflægge ed til kongen om at hjælpe prins Kristiern til at blive hans efterfølger. Uden at blive klog af skade indlod han sig atter i 1493 i strid med kronen ved at fornye bispernes gamle fordring om, at Roskilde bispestol skulde have Københavns slot tilbage. Så hidsigt optrådte han ved denne lejlighed, at han forkastede den voldgiftsmand, som kongen havde indsat, rigskansleren Jørgen Marsvin, fordi denne måtte anses for at være partisk, og kirkens sager ikke burde afgøres af en verdslig mand, og at han truede med eventuelt at gå til paven med sin klage. Han manglede just ikke mod eller stridslyst, og hans adkomst til

¹⁾ Skibykrøniken, oversat af Heise 38.

²⁾ Om hans stridigheder med verdslige se Danske Mag. 4. R. II, 60—69, 5. R. III, 356 ff., sidste sted med en udførlig redegørelse.

Københavns slot var sikkert rent formelt meget bedre end kongens, men det var ikke det rette tidspunkt for en sådan klage. Det var den almindelige mening, at kongen havde brug for og derfor burde have København, og tingsvidnerne fra Sokkelunds herredsting og Sjællands landsting viser så tydeligt, som man kan vente i den slags officielle aktstykker, at man betragtede biskoppens krav som mildest talt utidige. — Som et slags modtræk angreb kongen ham, fordi han og hans forgængere i høj grad havde misligholdt pantet Nygård, og her måtte biskoppen helt bøje sig og finde sig i, at pantesummen blev nedsat til det halve. — Og alligevel indlod han sig samtidig af meget ubetydelige grunde (forsvaret for nogle kirkegårde) i en strid med den mægtige rigshovmester Poul Laxmand. Det var ikke så underligt, at biskoppens kolleger kunde blive betænkelige over hans voldsomme og ubeherskede optræden. Ærkebiskop Birger rådede venligt Niels Skave til at være forsigtig, for at det ikke skulde komme til at gå ud over hele den danske kirke. Poul Laxmand „var ikke god at have imod sig, især så længe biskoppen endnu havde striden med herskabet, og det var bedre at stille bækken end åen“. Unægtelig var en sådan advarsel på sin plads, så meget mere, som det ikke en gang var lykkedes Niels Skave at stille bækken. Hans forsøg på at gøre sig til herre over sit stifts klostre var faldet yderst uheldigt ud.

Tilfældet har bevaret for os den malende og mærkelige skildring af stridighederne mellem Øm kloster og biskop Tyge i Århus, en strid, som jo især drejede sig om, hvorvidt biskoppen skulde have ret til at visitere sit stifts klostre og fordre gæsteri hos dem — hvilket stemmede overens med almindelig dansk skik og brug —, eller

klostrene skulde kunne nyde den exemption fra bispe-myndigheden, som mangfoldige pavebreve sikrede de fleste mandsklostre. Slet så voldsomt som i Øm gik det vel i reglen ikke til, men selve denne strid mellem bisper og klostergejstlighed gentoges stadigt. Når bispernes magt er stor, som under ærkebiskop Hans Laxmand, går de så vidt, at de forsøger på at tiltage sig ret til at reformere klostrene. Til andre tider, særlig henimod slutningen af middelalderen, drister klostrene sig til gang efter gang at indgive klager til paverne over bispernes overgreb. Som regel har de dog næppe kunnet fastholde privilegierne i deres fulde omfang, og især har de sjældent dristet sig til at nægte bispernes ret til at fordre gæsteri, det er kun misbrugene af denne ret, de påtaler¹⁾.

Det var også om gæsteriet, biskop Niels Skave kom i strid med Antvorskov kloster, en strid, som for øvrigt kun kendes fra et enkelt pavebrev. Dette er foranlediget ved en klage fra biskoppen, men selv i denne form, der dog sikkert er så gunstig for ham som muligt, er det let at se, at klostret havde grund nok til at være forbitret. Niels Skave oplyser, at han havde gammel ret til at visitere klostrene i sit stift, og erklærer naturligvis, at han har benyttet sig af sin ret med faderlig mildhed. Således havde han opholdt sig to dage i Antvorskov med sit følge og kun fortæret for 30 gylden (c. 1000 kr.), hvad han selv synes at anse for en meget ringe sum. Alligevel havde prioren været nederdrægtig nok til at stævne ham for pavens domstol, og en auditor havde udstedt en skarp skrivelse mod ham og bandlyst ham.

¹⁾ Jvfr. f. ex. Lindbæk, 209.

Kongen havde derpå lagt sig imellem og fået sluttet et forlig — af hvilket indhold, véd man desværre ikke —, og biskoppen bad derfor om, at sagen for kuriens domstol måtte blive hævet og overgivet til biskoppen af Lübeck, der kunde give Niels Skave absolution. — Kort i forvejen havde kongen måttet mægle i en sag mellem de samme to parter angående tienden af nogle sogne¹⁾.

Af samme art, kun meget alvorligere og langvarigere, blev Niels Skaves strid med Sorø kloster. Den trak længe ud, førte til voldshandlinger fra begge sider og er betydelig bedre oplyst end den foregående²⁾; kun slutningsresultatet er ikke fuldstændig klart.

30. Aug. 1487 udstedte pave Innocens VIII efter ønske af abbeden i Citeaux et stort privilegiebrev for Cistercienserordenen. Han stadfæstede heri alle ordenens privilegier og tog alle dens klostre under sin beskyttelse. Disse blev fritagne for alt tilsyn og jurisdiktion fra biskoppernes side, for alle afgifter til dem og for at møde ved de af dem sammenkaldte synoder; det forbydes biskopperne under noget som helst påskud at blande sig i klostrenes styrelse og erklæres, at disse kun er underkastede visitation af de munke, som moderklostret selv udsendte. — Næste år nåede en afskrift af denne bulle til Danmark, hvor den blev bekendtgjort for Roskilde kapitel, der erklærede bullen for ægte. Også biskoppen

¹⁾ Utr. pavebrev af 15. jan. 1488. *Æ. A.* IV, 165.

²⁾ Om striden findes oplysninger i Sorøbogen (*Arnemag.* Fol. 290), der affattedes i anledning af den, i to procesindlæg for auditøren biskop Eggert Durkop i Slesvig, afskrevne i Bartholin D, 625—751, og nogle pavebreve. — Jeg er hr. professor Steenstrup megen tak skyldig, fordi han har hjulpet mig med at klare de mange retshistoriske spørgsmål, som disse indviklede og vidtløftige aktstykker giver.

måtte, hvor nødtigt han end vilde, erkende ægtheden; men strax i begyndelsen af 1489 indgav han en klage til paven og erklærede, at privilegiet gjorde et skår i hans biskoppelige myndighed; derfor burde det indskrænkes og afpasses efter danske forhold. — Der er noget besynderligt i, at privilegiets indhold kunde forbavse biskoppen, da det ikke indeholder noget ud over de tidligere; formodentlig har de danske Cistercienserklostre i nogen tid været ret ligegyldige med at hævde deres rettigheder, men det ser stærkt ud til, at abbeden i Citeaux nu har villet forene sine døtreklostre til samlet forsvar af deres friheder¹⁾.

Endnu var striden dog kun så at sige teoretisk, men en tilfældig lille anledning skulde få den til at blusse op med stor voldsomhed.

Et par mil nord for Sorø ligger kirkebyen Stenløsemagle eller, som den nu i almindelighed kaldes, Stenmagle. Landsbyen var i sin tid sammen med den nu forsvundne ladegård Øxneskov bleven skænket Sorø kloster af Esbern Snares søn Johannes, men slægten havde gjort mange indvendinger, og det var først i slutningen af 13. årh., at klostret virkelig kom i besiddelse af ejendommen²⁾. Under Øxneskov hørte hele Stenmagle by og desuden de nærliggende landsbyer Nyrup og Assendrup, hvis indbyggere alle var klostrets vornede fæstere. Det har sin store interesse at se den definition, som abbedens advokat giver af vornedskabet, en definition, der er så meget mere pålidelig, som sagen jo slet ikke drejer sig om bøndernes stilling, og som modpartens advokat på dette

¹⁾ Privil. i Sorøbogen, 25 ff. Jvfr. Barth. D, 648, 714. — Sorøbogen, 5 er der et „notabile insertum“ fra abbeden i Citeaux.

²⁾ S. R. D. IV, 491.

punkt ikke modsiger hans fremstilling. — Der er under processen ikke spørgsmål om, hvorvidt bønderne er mere eller mindre fri, men kun om, hvem der har retten over dem, biskoppen eller abbeden.

Abbeden erklærer, at alle bønderne er klostrets fødte vornede, og at de ikke har lov til at forlade klostret uden tilladelse. Hvis de gør det alligevel, kan de bringes tilbage med magt. — Endvidere har abbederne i umindelige tider haft myndighed til at sælge og bortgive bønderne og deres afkom. Abbederne har ret til at fælde dom over bønderne og straffe dem med bøder, fængsel eller døden, en ret, som de faktisk ofte har benyttet sig af. De bøder, som bønderne blev idømt, har de indtil nu uden indsigelse fra biskoppens side altid betalt til abbeden. Mærkeligst er det, at abbeden påstår, at når bønderne dør uden livsarvinger, har han og klostret altid haft ret til at arve alt, hvad de efterlader sig: Dette strider både imod de almindelige regler om, at fjærnere slægt kan arve, når der ingen børn er, og imod kongens ret til danearv, der vilde indtræde, når der slet ingen arveberettigede fandtes, en ret, som denne ellers altid hævdede. Alligevel er det nok muligt, at Sorø kloster ved skik og brug har kunnet tiltage sig denne arv, på samme måde, som det synes at være tilfældet for Næstved kloster, der heller ikke anfører noget privilegium, kun gammel skik, som hjemmel¹⁾.

¹⁾ Jvfr. Stemanns Retshistorie, 455. Matzen, Forelæsninger over den danske Retshistorie, Privatret I, 128 f. — Script. rer. Dan. IV, 393. Stedet hos Barth. D., 676 jvfr. 710, lyder således: *Ab immemoriali tempore omnes incole, servientes, subditi et familiares dictorum abbatis et conventus in quibusvis grangiis et villis, ad monasterium de Sora jure utilis et directi domini spectantibus, nati, commorantes et habitantes sunt servi ascriptitii*

Selv om altså abbeden muligvis har strakt sin ret lidt videre, end han egentlig kunde, er skildringen af de vornede bønders stilling sikkert i det hele korrekt, og den er en god illustration til Kristiern II's lovgivning.

Medens sognet Stenmagle tilhørte klostret, havde dette ikke samtidig fået kaldsret til sognekirken; denne blev altså ikke som de fleste af dettes kirker passet af en munk, der indfandt sig i ny og næ, men havde en virkelig præst, der anså biskoppen, ikke abbeden, for sin foresatte.

Nu var der imidlertid for mange år siden sket det uheld, at præstegården var brændt. Klostret havde som sognets ejer formodentlig en slags forpligtelse til at træde hjælpende til, men foretog sig intet. Præsterne var for fattige, og selv om nogle af dem anstrængte sig for at få grunden opmålt og samlet tømmer til en ny præstegård, var denne aldrig bleven færdig, og brandtomten af den gamle sås stadig tæt ved kirken. En af de tidligere præster var i slægt med den daværende

et glebe astricti eorundem abbatis et conventus et non potuerunt nec possunt ab eisdem grangiis seu villis ... recedere nisi de ipsorum abbatis et conventus licentia et manumissione speciali, ... et si aliter aliquem ex incolis ... recedere contingat, tunc talis incola ... potest ubique locorum apprehendi et compelli ad redeundum in grangiam seu villam et servitatem ipsorum abbatis et conventus Dicti abbas et conventus eosdem incolas ... eorumque pueros et proles in dictis suis grangiis seu villis natos et commorantes pro eorum arbitrio vendere et donare consueverunt sepeque vendiderunt et donarunt Dum et quotiens ... tales incole ... absque prolibus eorum corporis decesserunt et decedunt, tunc totiens abbas et conventus huiusmodi habuerunt et in dies habent hereditatem et omnia bona per tales incolas, habitatores, villanos, servientes, familiares et subditos absque talibus prolibus defunctos relicta (Derefter følger stedet om abbedernes domsret og ret til bøderne).

abbed i Sorø, og denne overlod ham da af velvilje en af klostrets gårde i Stenmagle, temmelig langt borte fra kirken. Denne velvilje gik dog ikke over på de følgende præster, som alle under en eller anden form måtte betale leje af gården¹⁾.

I den lange tid siden præstegårdens brand var det imidlertid næsten gået i glemme, hvem den gård tilhørte, der nu brugtes til præstegård, og da der 1489 kom en ny præst, Jens Olsen, tog han uden videre gården i besiddelse uden at gøre mine til at ville betale nogen afgift. Abbeden i Sorø, Oluf Jyde, blev krænket herover og truede præsten med, at han skulde blive sat ud af huset. Så blev Jens Olsen bange og lovede at betale, henvendte sig også til sin foresatte biskop Niels Skave og bad ham mægle i sagen. Biskoppen skrev da til abbeden og bad ham vente med en afgørelse, indtil de havde forhandlet indbyrdes om en fredelig løsning af spørgsmålet. Abbeden har imidlertid været gnaven over biskoppens indgriben og var i forvejen uvillig over, at denne havde klaget over ham til kurien, han svarede ikke på den ret fredsommelige henvendelse, men vilde benytte sin utvivlsomme ret til at tage sin ejendom i besiddelse.

6. maj 1489 foretog Oluf Jyde efter sædvane en

¹⁾ Den nærmere sammenhæng er følgende: Præstegården brændte, medens Oluf Lauridsen var præst. Af velvilje havde abbed Niels i Sorø, hans farbroder, fjærnet en af fæsterne, Bent Mord, og overladt hr. Oluf dennes gård. Dennes eftermand Oluf Jensen samlede tømmer sammen til en ny præstegård, men fik den ikke færdig, da han blev forflyttet. — Han såvel som hans eftermand Ingver, der var præst til 1471, betalte en fast leje til klostret. Eftermanden Jens Mortensen, der endnu under processen var i live, havde derimod nogle år boet gratis, fordi hans broder havde været i abbedens ærinde i Citeaux, men måtte senere overlade abbeden brugen af en mark som erstatning.

rejse til Fyen og lod klosterprioren Mads Jepsen overtage styrelsen. Og 8. maj fik præsten Jens Olsen da den ubehagelige overraskelse at se Mads Jepsen med to andre munke hos sig.

De to prokuratorers indlæg giver en helt forskellig fremstilling af, hvad der nu foregik. Efter abbedens beretning er prioren gået frem med apostolisk mildhed og venlighed. Han sagde til Jens Olsen noget som „Nå kære ven, nu må du altså desværre flytte“. Så klagede præsten sig ynkeligt og sagde „Ve mig, hvem skal jeg arme mand få til at hjælpe mig med flytningen?“ Den kærlige prior „fattede medlidenhed med hans ulykke og nød“ og tilkaldte klostrets bønder fra Stenmagle, og disse var da også så venlige at hjælpe den stakkels præst. De mødte alle med deres vogne og kørte hans ejendele op til kirken, hvor de blev anbragte i kirketjenerens hus. Alt gik efter denne fremstilling for sig i enighed og fredsommelighed. Præsten var meget glad over bøndernes hjælp og viste dem sin taknemmelighed ved et godt måltid mad og en tønde øl. Og at han selv virkelig havde rømmet huset, viste han til fuldkommenhed ved at tage alt løsøre med sig, bl. a. vinduer og døre, hængsler, låse og nøgler, altsammen genstande, som mærkelig nok i dette tilfælde har tilhørt husets lejer, ikke dets ejer¹⁾.

¹⁾ Barth. D, 660 f. — Ipse Johannes Olavi omnes seras, vectes, clavos et alias dicte domus seu curie seraturas ab illius portis, ostiis anticis et posticis necnon armariis et fenestris ipsasque portas et fenestras deposuit ac fornaces, sedilia et cetera dicte domus seu curie destruxit ipsamque curiam seu domum evacuavit et vacuum et liberam et desolatam dereliquit... — Det er vel kun, fordi præsterne så længe havde boet i vedkommende gård, at Jens Olsen kunde tage de nægelfaste genstande med, der jo ikke godt kunde regnes for løsøre.

Denne smukke fremstilling strider dog ganske imod den, som præstens og biskoppens egen advokat giver. Han påstår, at præsten var bleven jaget ud med magt og mishandlet med stokkeprygl og pisk, og at bønderne havde plyndret og ødelagt hans ejendele, så at han havde været både hjemløs og fattig¹⁾. Unægtelig lyder dette betydelig sandsynligere, og sikkert er det i al fald, at han indgav klage til sin herre biskoppen.

Biskoppen stævnedes derefter abbeden, prioren og bønderne til at møde ved et landemøde, som blev holdt i Roskilde i juni samme år. Rimeligvis stemte det godt med skik og brug fra ældre tid, at abbederne i Sorø mødte til landemøde, men Oluf Jyde holdt fast ved Cistercienserordenens privilegier og nægtede at komme til stede. Efter disses ordlyd havde han sikkert ret, men alligevel blev både han og bønderne i Stenmagle dømt „in contumaciam“ og bandlyste. — Abbeden løste dem imidlertid fra bandet, idet han erklærede, at de lige så lidt som han var underlagte biskoppens jurisdiktion, og i løbet af den nærmeste tid viste de stadig sognepræsten deres trods. Undertiden mødte de i kirken trods bandlysningen, undertiden stillede de sig op ved kirkedøren og hindrede ham i at komme ind. Og ikke nok med det, abbeden indgav nu også klage til paven, og i november stævnedes den pavelige auditor Hieronymus de Porcariis biskop Niels Skave til at møde for sin domstol.

Biskoppens myndighed blev således ringeagtet, og Sorø kloster, sikkert støttet af de andre Cistercienserklostre, nægtede ganske at have noget med ham at gøre. Der var dog endnu ét lovligt middel tilbage, henvendelse

¹⁾ Barth. D, 637, 743 f.

til den verdslige myndighed. Strax efter landemodet i Roskilde stævnedes præsten med støtte af sin foresatte Niels Skave sagen ind for Sjællands landsting, hvor denne kunde være vis på en velvillig behandling, da landsdommeren Henrik Meinstrup var gift med hans halvsøster Margrette Daa. Abbeden og prioren mødte, men påstod sagen afvist for deres eget vedkommende; håndfæstningen (§ 17) forbød at indkalde gejstlige for verdslige domstole, og en sag mellem to gejstlige kunde kun afgøres for en sådan domstol, når de begge gav deres samtykke —, og netop det samtykke var abbeden på grund af biskoppens nære forhold til Henrik Meinstrup, „der var som en broder for ham“, ikke tilbøjelig til at give. De stakkels bønder kunde man derimod bedre ramme, og de blev da dømt til bøder. Det påstås, at abbeden lovede at betale disse bøder, men han holdt ikke sit løfte. Heller ikke mødte bønderne på de senere tingmøder, hvor sagen behandledes, og følgelig blev de da efter præsten Jens Olsens fordring berøvede deres mandhelg, d. v. s. underkastede den mindre grad af fredløshed, så at han som sagsøger havde lov til selv at tage sig til rette overfor dem, når han kun ikke tilføjede dem meget svære lemlæstelser eller døden¹⁾. De tog dog ikke hensyn til denne dom så lidt

¹⁾ Barth. D., 629 ... Fuerunt per Henricum legislatorem, justitiarium curie generalis provincie Roskildensis, banniti et pro bannitis publicati ... ad instantiam dicti Johannis Olavi violenter spoliati ... per ipsos ..., et de similibus violentiis ... cause secundum generalem consuetudinem patrie consueverunt cognosci in dicta curia ... contra quoscunque etiam rusticos monasterii predicti et quorumcunque aliorum religiosorum dicte diocesis ..., et quia fuerunt banniti et pace privati ..., secundum consuetudinem patrie possunt capi impune ad instantiam illius, contra quem dampnum est illatum. — Jvfr. Stemann, 252. Matzen, Offentlig ret II, 140. Der kan kun være tale om mandhelgs fortabelse, ikke om den egentlige fredløshed.

som til biskoppens bandlysning og har sikkert troet, at deres herre abbeden var i stand til at værgе dem.

Der havde imidlertid været fred i Stenmagle siden 8. maj, da præsten var bleven jaget ud af sit hus. I juni havde abbeden været i landsbyen, den tidligere præstegård var bleven repareret og blev overladt til en af klostrets skatteopkrævere, Oluf Smed. Han boede der nu i et par måneder sammen med sin familie og samlede en stor mængde korn, penge og varer, som tilkom klostret som landgilde for egnen. — Idyllen varede dog ikke længe. I begyndelsen af september blev den fredelige landsby hjemsøgt af en skare på 80 væbnede mænd, med Peder Lauridsen til Skafteløvgaard og biskoppens halvbrødre Jakob og Søren Daa i spidsen. Jakob Daas voldsomhed kender vi fra Greifswald, og man kan være vis på, at han ikke har taget blidt på landsbyen. Oluf Smed med kone og børn blev jaget ud under hån og mishandlinger, alle deres ejendele — korn, grøntsager, senge, sengetøj, duge m. m. — blev plyndrede og ødelagte og ligeledes alt det, der tilhørte Sorø kloster. — Og på samme tog bragte man dommen over bønderne til udførelse. Nogle af dem lykkedes det at flygte, andre blev pågrebne og efter abbedens fremstilling mishandlede paa det frygteligste. „De blev anbragte i snævre fangehuller, hvor de næppe kunde ånde, lagte i bånd og jærn, der var trange, grusomme og umenneskelige, tillige underkastede en frygtelig tortur, så at deres hænder, arme, fødder og andre lemmer mistede kræfterne og blev stive og ubrugelige¹⁾.“ — Biskoppens prokurator modsiger ikke denne fremstilling, men bekræfter den indirekte, og den svarer sikkert godt

¹⁾ Barth. D., 670.

til den almindelige behandling i datidens mørke fængsler. Sammen med biskoppens væbnede svende kom præsten Jens Olsen tilbage og blev indsat i sin tidligere præstegård, som han da også heholdt i fred under hele sagens videre forløb.

Biskoppen godkendte strax, hvad hans mænd havde foretaget sig, skønt de sikkert var gået langt videre end det var tilladeligt; de havde ingen ret til at gribe bønderne i deres hjem (krænke hjemfreden), hvad der synes at være sket, endnu mindre til at jage Oluf Smed ud. Det kunde se ud til, at der skulde påfølge en hel fejde mellem Sorø og Roskilde bispestol, men mod dennes 200 væbnede mænd var klostret for svagt til at turde tage kampen op. — I sin harme har abbeden forsøgt at bruge den birkeret, som kong Hans 30. dec. 1485 havde skænket klostret¹⁾ i samme omfang, som andre klostre og adelige besad den, men denne birkeret kunde ikke berettigede ham til at lade birketinget på et møde i Pedersborg (sept. 1489) „mæle freden af“ Jakob og Søren Daa og de andre deltagere i toget mod Stenmagle „for ufred, som de gjorde Sorø klostres tjenere, som de voldførte og bastede og bandt uden skyld og sag i klosterets frie birk²⁾“. For at en sådan dom skulde kunne fældes over udenbirks mænd, måtte de gribes på fersk gærning, hvilket ikke var sket, og endda gjaldt dette ikke om de adelsmænd, der var deltagere; de måtte søges for deres eget værneting³⁾. Der er da heller ikke nogen grund til at tro, at Jakob og Søren Daa har taget sig denne magtesløse dom nær. — Senere (?) prøvede abbeden på

¹⁾ Sorøbogen, 40.

²⁾ Arnemagn. Dipl. VI, 34.

³⁾ Jvfr. Matzen, Offentlig Ret II, 32.

at få dem domfældt på landstinget, men her blev de helt frikendte, da abbeden mærkelig nok ikke havde givet møde¹⁾. Birketingets dom over dem og bandlysning i sine egne kirker var alt, hvad han formåede, og det var måske ubehageligt, men ikke meget virkningsfuldt.

Striden truede med at blive farlig for landefreden i store dele af Sjælland, og kong Hans fandt det nødvendigt at gribe ind. Fredløshedsdommen over bønderne blev ophævet, og de af dem, der var i fængsel, frigaves²⁾. Men mange af dem havde fået skade på deres helbred for livstid. Desuden havde både abbeden og bønderne lidt store tab. Abbeden erklærer, at Oluf Smeds røvede ejendele var 100 rhingylden værd, medens det, der ved samme lejlighed blev plyndret af klostrets korn, beløb sig til 150 rhingylden. — Sæden kunde ikke høstes, medens bønderne var i fængsel, og blev derfor nedtrampet og ødelagt af vilde dyr, et tab af 300 gylden; deres heste og kreaturer omkom af nød og mangel på pasning, hvilket tab ligeledes regnedes til 300 gylden. Og endelig var bønderne så bange for biskoppen, at de i den følgende tid slet ikke vovede at dyrke deres marker; udbyttet af deres flid kunde jo hurtig blive røvet. Derved led abbeden et endnu meget større tab (1000 rhingylden). — Dertil kom endelig, at biskoppen i dec. 1492 påny stævnedes den nye abbed Jakob for landsdommeren. Og selve den proces, der i disse år blev ført for den romerske højesteret Rota, var sikkert meget dyr.

Medens man i Danmark formodentlig har interesseret sig mest for det rent praktiske spørgsmål om præste-

¹⁾ Barth. D, 730.

²⁾ Barth. D, 669.

gården i Stenmagle, fik sagen overfor Rotaen videre udstrækning og en mere principiell karakter; den kom til i al almindelighed at dreje sig om biskoppens højhedsret, ikke alene over Sorø kloster, men over alle stiftets Cistercienserklostre eller rettere sagt alle dets herreklostre. Og ligesom for 200 år siden under striden mellem biskop Tyge i Århus og Øm kloster er det biskoppen, der holder på det særlig danske standpunkt, der havde sin grund i traditionen, abbeden, der forfægter det almeneuropæiske med støtte i klostrets og ordenens pavelige privilegier. Og klart er det, at overfor en pavelig domstol måtte de sidste veje mest. Af de bevarede procesindlæg ser man da også, at biskoppens prokurator har haft stor vanskelighed for at forsvare sin klients sag.

Biskoppen påstår, at han har ret til at visitere alle sit stifts klostre og under visitationen forlange gæsteri, og synes at have ført vidner på, at denne visitation faktisk havde fundet sted i en mængde tilfælde. Ligeledes erklærer han, at abbederne mange gange havde givet møde i Roskilde til landemøde, og at gammel hævde gav ham ret til at fordre, at de mødte. På dette landemøde skulde alle sager angående gejstlige i stiftet, både sekulære og regulære, påkendes, og også her påstod han, at klostrene jævnlig havde fundet sig i biskoppernes dom. Denne dom måtte endvidere have gyldighed i gejstlige sager, der vedrørte klostrenes verdslige undergivne, altså også bønderne i Stenmagle, og disse skulde føje sig efter, hvad stiftets øverste styrer befalede. Og endelig hævdede han med stor styrke, at abbeden og hans bønder skulde rette sig efter landsdommerens og landstingets kendelse, i det hele efter danske love.

Overfor disse påstande stillede abbedens prokurator

hver gang privilegiernes klare ordlyd. Det var muligt, at klostret enkelte gange havde fundet sig i visitation og været så venligt at yde biskoppen gæsteri, men det var sket af lutter velvilje, og alle privilegierne, både de ældre og den nyeste stadfæstelse af Innocens VIII samt et brev fra den samme pave til biskoppen i Châlons (1489), bestemte, at visitation kun skulde finde sted af selve ordenens faderabbeder, og at biskopperne helt skulde holde sig derfra. — Ligeledes med støtte i privilegierne erklærer abbeden, at han er eximeret fra al bispelig myndighed og derfor ikke har nogen som helst forpligtelse til at møde til landemøde, og han påstår, at landemødet hverken har ret til at sidde til doms over ham eller hans bønder. Alle tidligere biskopper i Roskilde har, efter abbedens sikkert ganske urigtige erklæring, anerkendt og overholdt privilegierne og betragtet klostret som fuldstændig exempt; ingen af hans forgængere havde, påstod han, givet møde ved landemødet i Roskilde. Heller ikke bønderne kunde dømmes af dette, og abbeden kunde her fremlægge kong Hans' privilegium af 1485, der gav klostret birkeret indenfor sine besiddelser. Og skønt det var tilstrækkelig fastslået både ved lov og sædvane, at gejstlighedens bønder kunde stævnes for og dømmes af landstinget, foruden at dette var appelinstant for domme, afsagte på birketinget¹⁾, saa ser det unægtelig stærkt ud til, at abbeden har haft lyst til at fortolke både det kongelige og de pavelige privilegier på den videst mulige måde og gøre Sorø birk til et helt lille selvstændigt område²⁾.

¹⁾ Jvfr. Stemmann, 219. Matzen, Offentlig Ret I, 48; II. 122.

²⁾ Barth. D, 676 ... Incole ... villarum dictorum abbatis et conventus ... immediate per abbatem et conventum monasterii de Sora

Og endelig kunde abbeden henvise både til pavebreve og håndfæstninger, som slog fast, at gejstlige ikke kunde stævnes for verdslige domstole.

Privilegierne var tydelige nok, men der var ét punkt, hvor biskoppens sagfører kunde prøve på at komme klostret til livs. De gjaldt kun for de klostre, der fulgte den regulære observans og overholdt ordensreglerne nøje, og hvis det kunde bevises, at dette ikke var tilfældet i Sorø, vilde samtlige privilegier miste deres gyldighed. Dette er grunden til, at biskoppens advokat udslynger en række af de groveste beskyldninger mod abbed Oluf Jyde og munkene¹⁾. Han erklærede, at når abbeden drog udenfor klostret for at besøge sine undergivne, plejede han at tage med sig en gift kone, som han mod mandens vilje havde taget fra ham, og at det var vel kendt, at han havde voldtaget en nonne fra Roskilde. Endvidere forlod både han og munkene ofte deres klostre, færdedes nat og dag sammen med mistænkelige kvinder og blandede sig mod reglens bud i verdslige anliggender. Han og munkene optrådte i det hele både offentlig og privat på en måde, der ikke stemmede med reglen, spiste kød i fastetiden, anstiftede stadig strid og kævl, bevarede ikke den tilbørlige stilhed, men legte og spøjte med verdslige personer. Munkene havde i klostret stadig omgang med usædelige kvinder, forlod klostret imod abbedens vilje, færdedes alle vegne dag og nat med disse fruentimmer, deres liv og sæder stred mod den „regulære

ac eorum officiales et per nullos alios pro excessibus, delictis et injuriis ac quibuscumque rebus et personalibus seu mixtis actionibus causisque spiritualibus, profanis, criminalibus, civilibus et mixtis puniri et coram eis ad iudicium evocari consueverunt.

¹⁾ Barth. D, 632, 641.

observans“ og havde længe været til forargelse for folket. Beskyldningerne kulminerer i den besynderlige sætning, at Sorø klostres medlemmer opførte sig ganske, som om det var abbeden og munkene i Citeaux, ja endnu værre, da abbeden i Citeaux dog næppe havde voldtaget en nonne eller levede sammen med en gift kone. — Hvad mening der er i dette ganske upåkrævede overfald på et fremmed kloster, er ikke let at se.

Om disse voldsomme beskyldninger, nogle af de værste, der er udslyngede mod et dansk kloster, er byggede på andet end løs sladder eller ligefrem løgn, er det nu umuligt at sige, da vidneforklaringerne ikke findes. I sagen som helhed har abbeden så afgjort ret, at man vægrer sig ved at tro på dem. — Abbedens advokat havde ikke andet at gøre end simpelt hen benægte anklagerne. Sorø kloster anerkendte Citeaux som sit overhoved og tilhørte altså den regulære observans. Abbed Oluf havde været en udmærket mand, medlem af rigsrådet og almindelig agtet, og munkene fulgte nøje ordensreglerne.

Der var dog også andre beskyldninger fra biskoppens side, hvori man helt må give ham ret og indrømme, at Sorø gjorde sig skyldig i grove misbrug. Han påstod, at både abbeden i Sorø og en del af de andre Cistercienserabbeder på det skammeligste havde forsømt de kirker, som de havde patronatsret over, i det de ikke beskikkede præster, men lod dem styre af udsendte munke. Dette forhold var til stor skade for gudstjenesten, og det kunde i tilfælde af krig eller pest let hænde, at sognebørnene døde uden skriftemål eller sakramente — munkene måtte jo ikke være borte fra deres kloster om natten. — At det virkelig var tilfældet, at klostrets kirker i almindelighed passedes af udsendte munke, indrømmer

abbeden selv i en ansøgning til paven¹⁾. Det var en tilsidesættelse af pligterne overfor menigmand, men for resten kun en gentagelse af, hvad der skete overalt ved kirker, der tilhørte domkapitler eller biskopper.

Alt sit raseri mod abbeden har biskoppen så at sige samlet i en stor ansøgning til paven fra begyndelsen af året 1490²⁾. Man finder heri beskyldningerne mod munkene for forargeligt liv og for ulydighed mod den biskoppelige jurisdiktion. Biskoppen erklærer endvidere, at munkene tit modtog dårlige personer, som de gav absolution for biskoppelig bandlysning. Begivenheden i Stenmagle udvides til, at abbederne ofte uddriver præster af deres hjem med sværd og pisk og ikke engang viger tilbage fra at angribe højere prælater. Sorø abbeder anklages for, at de bortødsler klostrets ejendomme, og at de ved deres jurisdiktionsret ødelægger mange fattige, som ikke har råd til at appellere fra deres dom til kurien. Endelig erklærer biskoppen, at følgen af så mange ugudeligheder utvivlsomt bliver, at man snart antager den bøhmiske (hussitiske) lære, en beskyldning, som man naturligvis ikke må tage som et bevis for, at der virkelig fandtes den slags tilbøjeligheder i Danmark. Hussitisk lære betyder her, som hos Poul Helgesen, næppe andet end lyst til at sætte sig op mod den lovlige øvrighed og desuden i al almindelighed ugudelighed.

Det lykkedes virkelig biskoppen at udvirke en pavelig befaling til tre gejstlige i Lübeck om, at de skal pådømme sagen, indskrænke klostrets exemption i henhold til

¹⁾ Utr. pavebrev af 26. nov. 1491.

²⁾ Utr. supplik af 8. febr., bulle af 4. april 1490. Begge er i tid forud for procesindlæggene i Barth. D., som hører til året 1493, men kun kan være gentagelser af ældre, nu tabte, indlæg.

gammel skik i Danmark og befale det at være biskoppen lydigt. Når Niels Skave ikke vilde have danske dommere, var grunden, efter hvad han selv oplyste, at der ingen kompetente fandtes, hvilket atter betyder, at han ved sin voldsomme optræden havde vakt uvilje hos sine kolleger, bl. a. hos ærkebiskop Jens Brostrup.

Niels Skave var imidlertid for så vidt heldigere end sine modstandere, der gang efter gang forgæves arbejdede på at få pavelig stadfæstelse af deres privilegier. I maj 1490 søger Sorø kloster om, at kong Hans' brev af 1485, hvorved han havde oprettet et alter og skænket birkeret, må blive stadfæstet. Dette bliver bevilget, og abbeden går derefter videre og ansøger om, at alle kongelige og pavelige privilegier, som man havde ladet afskrive i en pergamentskodex, der var bragt til Rom, måtte blive undersøgte i det pavelige kancelli og derefter modtage pavelig stadfæstelse. Hertil svarer paven kun i almindelighed, at privilegierne skal blive stadfæstede, hvis de er rimelige og i faktisk brug. Dette svar var ikke tilfredsstillende, og kort efter kommer der en ny ansøgning, der gælder både birkeretten, skattefrihed og patronatsretten over en række kirker. Man henviser til, at birkeretten nøje svarer til den, der var tilstået andre abbeder og fornemme mænd i Danmark, og klager over, at biskoppens udsendinge tillader sig at visitere klostrets kirker. Der henvises videre til, at paven (1487 og 1489) havde taget alle Cistercienserklostre under sin beskyttelse, ansøges om, at paven nu udtrykkelig vil erklære, at også klostrets bønder og tjenere falder ind under privilegiet, og om, at der må blive indsat exekutorer og værneherrer for klostret i selve Danmark. Men også nu bevilges privilegierne kun, dersom de er i faktisk brug, og

der tales ikke om exekutorer. — Endnu en gang, næste år, forsøgte klostrets prokurator på at opnå pavelig stadfæstelse af privilegierne, som nærmere specificeredes. Der blev heri henvist bl. a. til et privilegium af kong Valdemar Eriksen af 1328¹⁾, hvorved han havde fritaget klostret for alle afgifter til kongen og skænket det alle bøder af dets undergivne, og til, at dette privilegium var stadfæstet af en række senere konger, sidst udvidet af kong Hans til også at medføre ret til birketing. — Men også nu bevilgedes kun en almindelig stadfæstelse med den ovenfor omtalte indskrænkning²⁾. Med en sådan stadfæstelse var klostret ikke tjent, og dette er formodentlig grunden til, at en stadfæstelsesbulle hverken er optaget i de pavelige registre eller i Sorøbogen og således næppe udstedt. Prokuratorens anstrængelser var altså for så vidt spildte.

Omvendt gik det under forhandlingerne ved Rotaen. Det var her, så vidt man kan se, to danske prokuratorer, der stod overfor hinanden, på biskoppens side Morten Olufsen³⁾, på abbedens dr. Jens Mortensen, klerk fra Roskilde stift, muligvis den mand, der tidligere var præst i Stenmagle. Han synes at have været en behændig og dygtig sagfører og at have opnået betydelige fordele for sin klient. Om sagens gang for Rotaen findes en stor mængde notitser i dennes kopibøger. Dels er disse imidlertid endnu ikke undersøgte fuldstændig, dels viste de uddrag, der på andre punkter blev foretagne af kopibøgerne, at de meget lovende notitser var næsten helt

¹⁾ Rep. 1519.

²⁾ Utr. pavebreve af 22. maj, 4. juni og 22. juli 1490, 26. nov. 1491.

³⁾ Jvfr. Lindbæk, 195.

værdiløse, da de kun omhandlede tomme formaliteter¹⁾. Næppe heller for Roskilde er der andre oplysninger at hente her end, at der blev forelagt en stor mængde dokumenter og indstævnet mange danske vidner, f. ex. prioren i Æbelholt Niels Ovesen. Notitserne slutter i oktober 1492. — Af stor interesse er derimod de to ovenfor nævnte procesindlæg, der tilfældigvis er bevarede i afskrift, medens originalerne brændte 1728. Det er forhandlinger mellem de to sagførere — i form af afhøring af vidner og replikker —, foretagne overfor en af de pavelige auditører, biskop Eggert Durkop i Slesvig. De hidrører fra året 1493²⁾, og formodentlig fra den tid, da denne opholdt sig i Danmark. Har man mod til at arbejde sig igennem de mange kedsommelige og værdiløse formler, vil man finde mange små guldkorn.

Slutningen af indlæggene viser med sikkerhed, at det stadig gik dårligere med biskoppens sag. Hans sagfører indvikler sig i flere og flere håbløse selvmodsigelser og benægter meget, som han tidligere selv har indrømmet. Han har sikkert ikke selv haft megen tro til et godt udfald. Resultatet blev da også, at alle de tre auditører der havde sagen for, erklærede sig imod biskoppen. Det kunde imidlertid trække længe ud endnu med appeller og kontraappeller, og der var nok, der ønskede at mægle forlig. Kongen kunde ikke finde sig i den ufred, der

¹⁾ Undersøgelsen af Rotaens arkiv blev påbegyndt af mig som en af de første, der overhovedet har fået adgang, i foråret 1906. Der er tusinder af bind, over 200 i tiden fra Sixtus IV til reformationen. Af mangel på tid og på grund af den ringe interesse standsede jeg dog undersøgelsen med de første 30 bind.

²⁾ Et steds omtales en stævning for landsdommeren "som sket i dec. „sidste år“; fra anden side véd man, at denne stævning foregik 1492.

herskede i rigets vigtigste del, auditøren Eggert Durkop ønskede at blive anerkendt som biskop i Slesvig og vilde derfor føje kongen med at lade sagen blive foretaget for ham, kapitlet i Roskilde endelig stillede sig neutralt, men kunde ikke ønske, at dets biskop pådrog sig mere og mere uvilje fra alle sider. Sidst i 1492 blev sagen da henvist til behandling i Danmark. Men abbedens sagfører Jens Mortensen var bange for biskoppens fjendskab og bad paven fritage sig for dennes myndighed for livstid. Også her stillede paven sig mindre velvilligt end auditørerne og gav kun exemption, så længe sagen varede¹⁾.

1493 blev sagen da i det væsentlige forliget²⁾. 21. juli traf kongen på Korsør slot sammen med abbed Jakob og forhandlede med ham om den trætte og uvilje, der var mellem ham og Niels Skave. De blev da enige om, at sagen om præstegården i Stenmagle, der faktisk var det vanskeligste punkt, skulde overgives til voldgift af prioren i Antvorskov og provsten i Lund. Hvis den omstridte gård så virkelig viste sig at tilhøre Sorø kloster, skulde dette udlægge præsten en anden gård³⁾. — Der er jo her tale om et forlig, og der kunde være nogen rimelighed for, at klostret, der ejede hele sognet, sørgede for, at præsten fik en egen bolig og ikke fremdeles skulde bo til leje. — Alle klostrets privilegier skulde i øvrigt stå ved magt, uden at disse dog nærmere

¹⁾ Utr. pavebrev af 4. jan. 1493.

²⁾ Sorøbogen, 41.

³⁾ Vi Hans. Her på Korsør St. Marie Magdalene aften taltes for os med abbeden af Sorø om den trætte og uvilje mellem værdig fader biskop Niels af Roskildis og ham. Er så, at sagen om gården skal blive hos hr. prior af Antvorschow og provsten af Lund, at de skal granske og afsige, hvem gården hører til med rette. Findes gården Sorø kloster til, da skal de udlægge kirken en præstegård, som det sig bør.

bestemtes. Alt, hvad abbeden og biskoppen for resten stredes om — f. ex. de forskellige fredløshedsdomme —, skulde „hænge og blive efter kongens sigelse“. Disse artikler så biskoppen senere og erklærede sig tilfreds med dem.

Det var helt andre forhold nu end på biskop Tyges tid, da kong Erik stod helt på hans side og vel næppe heller vilde have haft magt til at gå imod ham. Rigs-tanken havde nu voxet sig så stærk, at den let fik bugt med alle gejstlige separationslyster.

Tre dage efter mødet i Korsør udstedte Roskilde kapitel, under forsæde af dekanen Johan Jensen (Quitow), et brev om samme sag. Det havde med sorg set på den langvarige proces og ivrigt søgt at holde sig udenfor den; derfor var det fornøjet over, at der nu endelig var sluttet forlig. For kapitlet forelå et brev fra biskoppen, der bemyndigede kanniken Poul Andersen til på hans vegne at give afkald på hans rettigheder i sagen, desuden forliget selv, der var undertegnet i nærværelse af kong Hans og beseglet af prioren i Antvorskov og provsten i Lund. Dette forlig blev nu, i nærværelse af klostrets prokurator dr. Jens Mortensen, undertegnet af kapitlet.

Hvorledes forliget lød, er vistnok ikke kendt. Man tør formode, at det ikke har været særlig gunstigt for biskoppen, der ikke kunde glæde sig ved kongens bevågenhed, men man har vanskeligt ved at tænke sig, at det skulde have givet en nærmere bestemmelse af exemptionen og visitationsretten. Næppe heller har biskoppen taget sine beskyldninger mod klosterbrødrene tilbage; de gjaldt jo væsentlig den afdøde abbed Oluf Jyde og havde ingen synderlig interesse for den nulevende. Men at klostret har følt afgørelsen som en sejr —

præsten Jens Olsen har måttet forlade præstegården, og Oluf Smed er vel flyttet ind igen —, ser man alene deraf, at de ovennævnte breve er optagne i klostrets privilegiesamling.

Denne, Sorøbogen, som skyldes denne strid, der derved i al fald har bragt ét positivt resultat, er sikkert den samme, som blev forelagt kurien allerede 1490 for at opnå pavelig stadfæstelse. En sådan kom dog ikke dengang og er vist aldrig kommen. Allersidst i bogen er der indført et brev fra Alexander VI, hvorved denne i almindelighed stadfæster Cisterciensernes privilegier, men dette brev har ikke noget at gøre med striden med Niels Skave. Et brev fra Alexander IV til biskoppen i Roskilde, hvori denne får bebrejdelser for sine forurettelser mod Sorø kloster, er tidligere med urette bleven opfattet som afsluttende sagen til fordel for Sorø¹⁾.

Stadfæstelsen, som hverken paven eller Niels Skave har villet give, fik klostret i juni 1494 hos ærkebiskop Jens Brostrup. Det var dr. Jens Mortensen, der forelagde bogen for ham; han var nu selv munk i Sorø og derved unddraget biskoppens hævn. Ærkebiskoppen erklærer, at han har ladet revidere alle brevene, der dels var originaler, dels tagne efter en trykt privilegiesamling, udgivet efter foranstaltning af og med et indskudt brev fra abbed Johannes i Citeaux²⁾, og nu erkendte afskrifternes rigtighed. En del af brevene var efter ærkebiskoppens sigende allerede helt eller næsten helt ødelagte, andre truedes med ødelæggelse ved at skulle føres til fjærne

¹⁾ Rep. IV, 62; jvfr. Pontoppidan, Kirchengesch. II, 706 f.

²⁾ Det er ganske morsomt at se ærkebiskoppen erklære, at en del af brevene kun foreligger trykte og derfor let kan gå tabt — lettere end i en pergamentsbog.

lande for at forsvare klostrets rettigheder. Det sidste kunde tyde på, at biskoppen endnu ikke havde opgivet håbet om at bringe en ny proces i Rom til et gunstigere resultat. Og på, hvor bitter striden havde været, tyder de mange randnoter og forklaringer til brevene, som man nu eller senere har gjort i klostret. Det er sådanne noter, som at abbederne kan nægte biskopperne lydighed, når de befaler mere end det skyldige, „for at ikke ordenen, der hidtil har været fri, skal komme i trældom“, noter om, at biskopperne ikke kan kræve gæsteri og ikke har ret til at visitere, om at „biskopperne sammensværges sig imod os“, eller at Cistercienserne ikke behøver visitation af fremmede. Enkelte gange er naturen i den grad gået munken over optugtelsen, at han gør bemærkninger på dansk („hwo wællighe fare i wore godz“ o. lign.).

Niels Skave havde ikke formået at stemme bækken, og alligevel indlod han sig endnu i 1493 på det meget håbløse forsøg at stemme åen ved at indvikle sig i strid med kronen og Poul Laxmand. Hans sidste år bragte kun skuffelser, bl. a. den, at hertugen af Pommern fik den pavelige bevilling, at præsterne på Rügen på grund af den lange afstand til Roskilde kunde hente den hellige olie o. lign. hos biskopperne på fastlandet. Som en på alle punkter slagen mand døde Niels Skave 1500. Hans gravskrift lyder „For dit navns skyld, Herre, forbarm dig over min synd, thi den er stor“. Havde hans mange fjender skullet forene sig om at sætte ham en gravskrift, kunde de næppe have fundet nogen, der bedre svarede til deres følelser.